

Iniciativa IM-MER

Malý Trostinec, ležící nedaleko běloruského Minsku, se stal v období nacismu místem smrti tisíců židovských obětí z Rakouska, Čech, Slovenska, Německa a dalších evropských zemí. Hlavním cílem sdružení IM-MER je uchovat památku zejména rakouských obětí a chce se zasadit o to, aby i další země následovaly příklad Německa a Rakouska a postupně umístily do Malého Trostince pamětní kameny za své občany, kteří zde zemřeli. Malý Trostinec má být v budoucnu místem kolektivní vzpomínky na oběti holocaustu a nabádat k občanské statečnosti a ostrážitosti vůči jakýmkoliv formám antisemitismu a rasismu. Vyprávění zakladatelky iniciativy IM-MER Waltraud Bartonové zapsala Jana Tchabana-Löwbeer.

Ke svým 50. narozeninám v srpnu 2009 jsem si přála, aby byl ve druhém vídeňském obvodu zasazen do země vzpomínkový kámen na památku Malviny Bartonové, první manželky mého dědečka. Malvina byla v roce 1942 deportována do Malého Trostince, kde byla i zavražděna. Stejný byl i osud příbuzných z matčiny strany – Victora a Rosy Ratzenhoferových.

O existenci židovských příbuzných jsem věděla od raného dětství. Můj otec byl nicméně evangelickým teologem, veřejně známým univerzitním profesorem. Celá naše evangelická rodina patřila k pětiprocentní menšině obyvatel, kteří často trpěli převahou katolíků v Rakousku. Mých šest sourozenců i já jsme byli přísně nábožensky vychováni a často jsme si mysleli, že jsme přírodními potomky Martina Luthera.

V průběhu dalšího života jsem se začala postupně zajímat o osud Malviny Bartonové, ale i dalších židovských příbuzných mé rodiny, kteří jednoho dne beze stopy zmizeli a nikdy víc se do Vídně nevrátili. Zjistila jsem, že sestřenice mé babičky Elfriede Falknerová byla zavražděna v Osvětimi. Trvalo mi dlouho, než jsem plně pochopila, jaká tragédie postihla mé příbuzné. V naší rodině se o tom téměř nemluvalo. V rodokmenu jsem našla jejich jména, osobní údaje a poznámku příčina smrti neobjasněna. Naše rodina byla přece odjakživa evangelická a to, že máme v příbuzenstvu Židy, jsme přijímali mlčky.

Malvina v našem rodokmenu zapsána nebyla. Nepatřila tam, nebyla naše pokrevní příbuzná. Byla to první manželka mého dědečka z otcovy strany a bylo zakázáno o ní hovořit. To téma bylo absolutně tabu. Malvina byla dlouhé roky přísně střeženým tajemstvím naší rodiny. Moje babička se stala druhou manželkou mého dědečka a v této souvislosti vyplula na povrch skutečnost, že existovala i manželka první, nad jejíž smrtí se vznášel otazník. Můj katolický dědeček se s ní rozvedl v říjnu 1938, krátce potom, co kvůli němu Malvina vystoupila z řad Vídeňské židovské náboženské obce. Můj dědeček žil tehdy ve společné domácnosti s mojí babičkou a mým otcem, kterému

byly tři roky. Malvina Bartonová, která byla starší než dědeček, byla silně ořesená těmito událostmi – mimomanželský vztah, z nějž se narodilo dítě, zrada, rozvod, výměna za mladší partnerku. Když se s ní můj árijský dědeček rozvedl, ztratila Malvina ochranu před nacistickým režimem. Až do dnešní doby je rozvod podle katolické víry

Waltraud Bartonová, zakladatelka iniciativy IM-MER

nemožný a v období holocaustu se pro židovského partnera rovnal rozsudku smrti. Navzdory tomu všemu zůstala Malvina vůči mému dědečkovi loajální. V době delší hospitalizace mé babičky se Malvina starala nejen o svého bývalého manžela, ale i o jeho syna, mého otce, a to až do chvíle, kdy byla v roce 1942 deportována. Mému otci bylo tehdy sem let a navždy mu zůstala v paměti jako milá teta, která náhle zmizela z jeho života a nikdy se nevrátila. V rodině se pak už o ní nemluvalo. Tabu.

Já jsem se o Malvině dozvěděla až jako dospělá. Můj otec se vždy snažil idealizovat manželství svých rodičů a na existenci dědečkovy první ženy zapomínal. Trvalo dlouhé roky, než se mi podařilo dobře střežené rodinné tajemství rozkrýt, přičemž bylo zřejmé, že moje rodina je z této skutečnosti nemocná. Snažili jsme se Malvinu ignorovat, ale byla v naší rodině stále přítomná. Rozhodla jsem se proto dát jí místo v rodokmenu naší rodiny a od jara tohoto roku exi-

stuje její pamětní destička na Hollandstrasse 8, ve druhém vídeňském obvodu, která byla její poslední adresou před deportací do Malého Trostince.

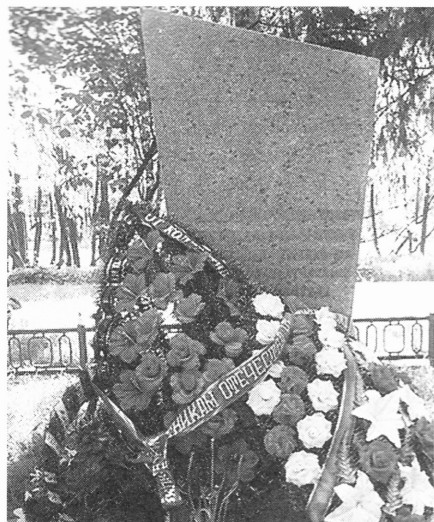
Cítila jsem, že se chci této povahově silné ženě přiblížit a rozhodla jsem se vypravit do Běloruska, do Malého Trostince, kde byla – dnes už naše – Malvina zavražděna spolu s tisícovkami dalších obětí z Rakouska a celé Evropy. Chtěla jsem se poklonit památce obětí a oddat se tichému zármutku. Když jsem na jaře 2009 do Malého Trostince přijela, s hrůzou jsem zjistila, že na tom místě není nic, žádný kámen, tabule, památník, nic, co by připomínalo tisícovky rakouských obětí. Přitom na žádném jiném místě v Evropě nezemřelo tolik rakouských občanů, obětí šoa, jako právě v Malém Trostinci. A po 64 letech tu nebylo ani zmínky o obětech, které z velké většiny pocházely z Vídně.

Musím přiznat, že Vídeň není jen městem Sigmunda Freuda a psychoanalýzy, ale je i místem, kde lidé hledí kupředu a neradi odkrývají tajemství. Rakouská lidová moudrost praví, že každá rodina má ve sklepech své mrtvolky a není třeba je vynášet ven. Právě proto si myslím, že je čas podívat se pravdě ➤

Připomenutí obětí v Malém Trostinci

do očí, truchlit, vzpomínat. A to se týká nás všech, bez ohledu na národnost, náboženství, politickou příslušnost, ať již žijeme v Rakousku nebo jiných evropských zemích. Neznalost dějin neomlouvá. Mnoho mých vrstevníků je nemocných z toho, jak se snaží nedívat se historické pravdě do očí. Je třeba se z historie poučit, abychom dokázali vybu-

Památník v Malém Trostinci

dovat lepší budoucnost nejen pro nás, ale i pro následující generace. Pro mě bylo nejhorší, že Malý Trostinec byl v našem povědomí neznámým místem, neznámým jménem, velkým skrytým tajemstvím.

Na jaře 2009 jsem založila ve Vídni iniciativu Malvina. Je to samozřejmě jméno první manželky mého dědečka, ale zároveň si jej rozděluji na dvě části: MAL – jako Malý Trostinec, kde byla zavražděna, a VINA jako Vídeň, její rodné město, kde prožila až do deportace celý svůj život. K iniciativě se připojilo mnoho lidí a na základě petice umístila rakouská vláda 18. září 2009 v Minsku pamětní kámen, v prostoru bývalého židovského ghetta. V květnu 2010 jsem zorganizovala první vzpomínkovou cestu do Malého Trostince, na níž se ke mně připojilo dalších 15 nadšenců. Pochopila jsem, že Malvina už není jen mou osobní, rodinnou záležitostí, moje práce má následovníky.

Z mé osobní iniciativy se vyvinula naše iniciativa IM-MER, která se snaží dosáhnout toho, aby obyvatelé Vídně vzpomínali na své zmizelé a zavražděné příbuzné, známé, sousedy, kteří se v letech 1941–1942 nenávratně vytratil z obrazu Vídně. Iniciativu IM-MER jsme založili záměrně 8. března, na Mezinárodní den žen, protože většina obětí byly ženy, bezbranné, mladé, starší i velmi staré babičky. Myslím si, že jejich zmizení bylo více méně nenápadné. Svoji iniciativu Malvina jsem přejmenovala na IM-MER, což znamená IM – Iniciativa Malvina a MER – Malý Trostinec vzpomínka. Iniciativa se rozrůstá a je to fantastický pocit, že se stále více lidí, včetně mladých, zabývá bolestnou his-

torií nejen Rakouska, ale celé Evropy. Od doby, kdy jsem navštívila Malý Trostinec, mám pocit, že jsem blíž Malvině i dalším židovským příslušníkům naší rodiny. Všechny oběti v Malém Trostinci mají právo na to, aby bylo jejich jméno a osobní údaje uvedeny v záznamech na tomto pietním místě. Zatím je tomu tak pouze u německých obětí. V nejbližší době začne naše iniciativa zpracovávat seznam rakouských obětí.

V listopadu 2011 nás čeká neslavné výročí, 70 let od prvního transportu vídeňských Židů do Minsku. Při této příležitosti chystáme mezinárodní tří denní sympozium s názvem Malý Trostinec ve Vídni, jehož cílem bude hledat společně odpovědi na otázky spojené s tragickými dějinnými událostmi. O naší první společné cestě do Malého Trostince byl na jaře tohoto roku natočen i dokumentární film, který bude v rámci sympozia slavnostně představen.

Do budoucna bych si velmi přála, aby naše iniciativa přerostla i za hranice a získala nové kontakty v Bratislavě a v Praze. V Bělorusku existují pouze pamětní kameny z Německa a Rakouska. Z archívů víme, že v Malém Trostinci zemřelo i mnoho občanů tehdejšího Československa a tyto oběti by si určitě zasloužily vlastní pamětní místa. Budeme se těšit, že nás možní zájemci brzy kontaktují na www.IM-MER.at.

► Zapsala Jana Tchabana-Löwbeer

Foto: www.im-mer.at, wikipedia.com

Estonsko se vyrovnává se svou minulostí

Před časem byl uveřejněn velmi zajímavý dokument o Estonsku v letech 1940–1945. Byl vydán Estonskou komisí pro vyšetřování zločinů proti lidskosti, vedenou velvyslancem a ministrem Maxem Jakobsonem, mezinárodně zdaleka nejúspěšnějším finským diplomatem, o kterém se kdysi mluvilo jako o kandidátovi na místo generálního sekretáře OSN. Byl donucen odstoupit pod tlakem Sovětského svazu a arabského bloku kvůli svému židovskému původu. Tato tzv. *Komise pravdy* na přibližně 2000 stránkách pečlivě zdokumentovala sovětskou a německou okupaci Estonska v letech 1940–1945. Zpráva je unikátní nejen jako historický dokument, ale i politicky. Je to poprvé, kdy baltská země tak oficiálně a detailně zdokumentovala osud svých Židů.

Před válkou žilo v Estonsku kolem 5000 Židů. Části z nich se podařilo utéct na východ. Je ironií, že po německé okupaci Estonska v roce 1941 nebyli zavražděni Němci; muži bojovali v sovětské armádě a ženy s dětmi žily na Sibiři ve velmi těžkých podmínkách. Někteří z nich se dokonce vrátili po roce 1945 domů. Židovští intelektuálové byli spolu s dalšími estonskými intelektuály deportováni na Sibiř během sovětské okupace Estonska v roce 1940. Estonští Židé, kteří nemohli utéct, zahynuli pod německou vládou stejně jako v jiných částech Němci

okupované Evropy. Během sovětské vlády v Estonsku v letech 1944–1990 Židům nebyly povoleny kontakty s vnějším světem ani židovský náboženský život.

Do Estonska se přestěhovali někteří ruští Židé a dnes se židovská komunita sestává z několika tisíc Židů, většinou potomků ruské židovské imigrace. Existuje překrásná nová synagoga v Talinu, malé židovské komunity v univerzitním městě Tartu (Dor-

Nová synagoga v Talinu

pat) i v některých dalších městech. Stojí za zmínku, že na univerzitě v Tartu jsou jidiš a hebrejské studie na velmi vysoké úrovni.

Zajímavé je, že zpráva nepopírá roli estonských nacistů. Skoro šedesát době

z dokumentovaných stránek je věnováno různým fázím procesu vyhlazování Židů. Nejprve estonských Židů a od roku 1942 i českých, německých a francouzských Židů, deportovaných do Estonska. Pozornost je věnována i Estoncům v německých jednotkách, například ve Waffen SS, bez obvyklého ultranacionalistického rozehvěvání.

Proč teď a proč Estonsko? Politické tahy nejsou činné bezdůvodně. Estonsko se v roce 2011 připojí k Eurozóně a dělá vše, co může, aby se předvedlo jako stát rovnocenný ostatním zemím EU.

Estonsko nikdy nemělo velké židovské osídlení a zachovalo se méně trapně vůči Židům než jiné baltické státy, které měly velké židovské menšiny. Židé v Estonsku nikdy nebyli kulturním, etnickým či náboženským „nebezpečím“ pro tuto luteránskou zemi, přesto tu antisemitismus existoval a stále existuje.

Právě teď je vhodná doba k ukončení práce *Komise pravdy*. Čas bojů okolo osudu Židů a kolem účasti místních nacistů a jiných oportunistů skončil. Zůstává otázkou, zda se i další baltické státy rozhodnou následovat estonský příklad a vypořádají se se svou vlastní minulostí. Jejich antisemitské tradice a dnešní postoje nejsou pro takové řešení zatím příliš povzbuzující.

► Dr. Karmela Bělíňkí, Ph.D., Helsinky, Finsko